

TÉKA

ívelő névsorban olyan írók szerepelnek, mint Illyés Gyula, Zaharia Stancu, Jékely Zoltán, Titus Popovici, Sütő András, D.R. Popescu, Páskándi Géza, olyan irodalomtörténészek, mint Gáldi László, Nicolae Balotă és Kemény G. Gábor, már érdeklődéssel vesszük kezünkbe a divatos műfaj ez újabb megnyilvánulását. Am korántsem divatról és korántsem protokolláris nyilatkozatokról van itt szó, amelyeket csupán a megkérdoztetek írói rangja tesz érdekessé, hanem alapvető művelődés-és irodalomtörténeti problémákról, amelyek a személyes élmények megidézésével kerülnek reflektorfénybe, továbbgondolásra, alkotó felhasználásra, cselekvésre ösztönözve. Irodalmunk nélkülözhetetlen kézikönyve lesz, hosszú időre, ez az egyszerre magyarul és románul megjelentetett interjú-kötet. (*Kritikon*, 1972.)

IGOR M. GUBERMAN: Bionica. — Az élő szervezetek az életfunkciók ellátására — az evolúció során — olyan megoldásokat alakítottak ki, amelyek tökéletességben minden emberi találmányt felülmúlnak; ez magától értetődő, hiszen az ember tudományos és technikai tapasztalatait alig néhány ezer éve szerezte. Ezt a helyzetelőnyt igyekszik behozni a bionika, ez az új tudomány, amely századunk második felének szülötte. Az élő természetet új, informatív oldalról igyekszik feltárni, az élőlények szerveinek és szervrendszerének azon tulajdonságait vizsgálva, amelyek ismeretében az ember sajátos modelleket állíthat fel, olyan modelleket, amelyek a legkülönbözőbb tudományos és műszaki problémák megoldásához talán a legrövidebb utat biztosítják. A szerző néhány ilyen érdekfeszítő prob-

mély hallgatásnak is tanúi voltunk. Hallgatás a földeríthetetlen vagy földeríthetetlen hangulatokról, folyamatokról, érzelmekről. Hiszen valaminek a kimondása valami másnak a rejtetése.

Versírás közben hallgatnak a műzsák. És ugyan — mikor nem hallgatnak ők?

Soltész József

Korszerű gyógynövényismeret

Az élő növényi sejtkben reakcióláncok hálózata vezet fő tápanyagainkig (fehérjékig, zsírokig, szénhidrátokig); a reakciósorok oldalágain, a közbenső lépcsőkön viszont változatos szerkezetű szerves vegyületek halmozódhatnak fel. Ezeknek a szerepe a növény életében csak részlegesen tisztázott, de az már évezredek óta ismeretes, hogy számos, tápanyagként nem értékesíthető növényi anyagnak emberre, állatra jelentős gyógyhatása lehet.

A mesterséges szintézisek megvalósulása, az ipari gyógyszertermelés háttérbe szorította ugyan a növényi drogok közvetlen felhasználását, a gyógyhatású anyagokat termelő növények iránti kereslet ennek ellenére mennyiségileg és minőségileg is növekszik. A növényi sejtkben természetes körülmények között zajlanak azok az építő folyamatok, amelyek során sok esetben szintetizálható vagy éppenséggel még ismeretlen szerkezetű vegyületek képződnek. A huszadik század derekától a növényi bioszintézisek egyre inkább összefonódnak a nagyipari módszerekkel. Szélsőséges példa erre az antibiotikum-gyártás: a különféle mikroszervezetek („mikro-gyógynövények“) óriástartályok tápoldataiban szaporodva termelik sajátos vegyületeiket. Hasonlóan értékes hatóanyagok termelődhetnek a magasabb rendű növények sejtjeiben is.

A kutatás mai szintjén egyre általánosabb az igény megbízható gyógy- és illóolajos növényfajták nemesítésére, megfelelő nyersanyagmennyiség (és minőség) biztosítására az ipari feldolgozás számára.

Részben ennek az igénynek a felismerése nyomán született dr. Rác Gábor, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet tanszékvezető professzora, a Gyógyszerészeti Kar dékánja, és munkatársai — dr. Aristide Laza és dr. Evdochia Coiciu — gyógy- és illóolajos növényekről nemrég magyar nyelven is közzétett könyve*. A kötet annak a nagyműltű orvosbotanikai hagyománynak a legújabb hajtása, melyet hazai földön éppen négy évszázaddal ezelőtt Melius Juhász Péternek a maga korában nemzetközi eredményeket közvetítő és a kor természettudományos mércéjével mérve kiemelkedően jelentős orvosbotanikai mun-

* Rác G.—Laza A.—Coiciu E.: Gyógy- és illóolajos növények. Ceres Könyvkiadó, Bukarest, 1972.

kája (*Herbarium az füveknek, fáknak nevekről, természetekről és hasznairól*. Kolozsvár, 1578) nyitott meg, majd Apáczai Csere János enciklopédiája (*Magyar Encyclopaedia*. Utrecht, 1653. XLII—XLV. fejezet) folytatott, később Benkő József kutatásai a népgyógyászat tapasztalataival gazdagítottak, és olyan gyakorlati orvosok mélyítették el, mint például Nyulas Ferenc. A XIX—XX. század folyamán példamutató részlettanulmányokkal, illetve monografikus művekkel vitték előre a gyógynövényekkel kapcsolatos kutatásokat Al. Borza, D. Brándza, Al. Buia, M. Fuss, D. Grecescu, Gh. Grințescu, Z. Panțu, Páter Béla, I. Prodan, T. Săvulescu, T. Solacolu, Szabó József, I. Vintilescu és még sokan mások.

Az évszázados és a maguk korában mindig korszerű megvalósítások nyomán tudatosuló érdeklődés az értékelő közhangulat lényegesen hozzájárulhatott ahhoz, hogy hetven esztendővel ezelőtt éppen Erdély biztosított kedvező kereteket Páter Béla számára egy gyógynövénykutató állomás megszervezésére (a kolozsvári Gazdasági Akadémia Gyógynövénykísérleti Intézete és Kísérleti Telepe, 1904). Ez az állomás a század elején — közvetve vagy közvetlenül — mintaként állott a világszerte szerveződő hasonló intézetek előtt. Páter intézetéből a rendszeres nagyüzemi természeti kísérletek, a hatóanyag-kutatás és gyógynövény-tesztelés nemzetközileg is nagyra értékelt eredményeivel párhuzamosan, sokoldalúan képzett, széles látókörű román és magyar szakemberek kerültek ki. Ezek között volt Kopp Elemér, 1923-tól Páter Béla munkatársa, Páter halála után munkájának folytatója és néhány évig az intézet igazgatójában utódja. Kopp Elemért 1949-ben a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet tanszékvezető professzorává nevezték ki, itt megszervezte a farmakognóziát és az intézet külföldön is szívesen tartott gyógynövénykertjét. Munkásságával, amely a hatóanyagok kutatásától a növény-morfológiai kérdéseken át a fajok elterjedése, a természet, az ipari értékesítés és a gyógyászati felhasználás területeire is kiterjedt, a gyógynövények sokoldalú kutatásának igényét oltotta az intézet munkatársaiba (Rácz Gábor: *Dr. Kopp Elemér érdemes professzor 1890—1964*. Orvosi Szemle, 1964. X.). Kopp nyugdíjba vonulása után a marosvásárhelyi kutatócsoport dr. Rácz Gábor irányításával dolgozott, illetőleg dolgozik tovább. Az 1951—1971-es időszakban az intézet munkatársai számos, más jellegű tanulmány mellett két monografikus kötetet, hat fitoterapeutika-történeli közleményt, tizennyolc népgyógyászati közlést, négy nagy területre tekintő gyógynövény-térképezést és több mint százhatvan, a gyógynövények sokrétű megismerését szolgáló tanulmányt tettek közzé.

Jórészt erre az önálló eredményekből épített széles alapra, illetőleg az építés során felhalmozott tapasztalatokra támaszkodik a most megjelent új gyógynövénykönyv. A kötetet a romániai szakirodalomban is több feldolgozás előzte meg, ezek azonban egyrészt elavultak (Páter Béla: *A gyógynövények termelése*. Kolozsvár, 1906; *Vadon termő*

TÉKA

lémát és meglepő megoldást mutat be könyvében. (*Editura enciclopedică română*, 1973.)

KASSÁK LAJOS: Az izmusok története. — A könyv fő érdekessége nyilván az, hogy a szerző belülről látja azt, amiről ír, hisz nemcsak passzív szemlélője, hanem aktív áttevője és alakítója volt azoknak az áramlatoknak, amelyeket bemutat. Az első fejezet, „A korszerű művészet él” (amely először, 1926-ban épp a *Korunkban* jelent meg) lényegében alapozás. Az ezt követő fejezet, a stílustörténeti előzmények (impresszionizmus, szimbolizmus, fauve-mozgalom) kifejtése után Kassák sorra veszi a főbb izmusokat: a kubizmust, a futurizmust, az expresszionizmust, a konstruktivizmust, dadaizmust és szürrealizmust. Az utolsó nagy fejezetben arról szól, hogy hogyan jelentkeztek ezek az izmusok a magyar irodalomban, pontosabban Kassák lapjaiban. Kassáknak ez a könyve nemcsak stílustörténeti és általános művészettörténeti összefoglaló, hanem egyben önéletrajz és a sok adatközlés, manifesztum-idézés miatt történeti dokumentum is. (*Magvető*, 1972.)

Mesterség és alkotás. Tanulmányok a felvilágosodás és a reformkor magyar irodalmából. — A tárgyalt korszak is átfogó, a tanulmányok tárgyköre is széles. Van bennük drámatörténet, poétika és verselmélet, műfaj-történet. A tanulmányozott írók között ott találjuk Bessenyeit, Csokonait, Vörösmartyt, Petőfit. A kötetben sok az érdekes új eredmény, és értékesek, meg gondolkodtatók a problématisztázási szándékok (például Lukács György fejtegetései a romantikáról). Majdnem mindegyik tanulmányból kiderült az mindenféleképpen dicsérendő törekvés (ami foglalat is lehetne a kötet változatos

TÉKA

tárgykörű tanulmányainak), hogy a szerzők felfigyelnek a formai újításokra, az írói műhelymunka titkaira és az akkori irodalomelméleti és kritikai felfogásokra. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972.*)

Dr. KORÁN IMRE: Jövőkutatás és gazdasági előrejelzés. — A jövő egyre inkább közelebb kerül a mához. Az emberi fejlődés meggyorsult, s századunk közepe óta a tudományos-műszaki forradalom szakaszába lépett. Ez a körülmény egyrészt a szakismeretek elévüléséhez vezet, másrészt a tudományos eredmények ipari alkalmazásának felgyorsulását jelenti. S ma már elképzelhetetlen a továbblépés az olyan rutinmunka alapján, amely csak a termelés ütemének növelésén fáradozik. Szükségessé válik a jövőkutatásban a várható, sőt „az előre nem látható” fejlődésirányok feltárása. A kötet a tervezés alapjául szolgáló prognosztikáról tudományos igényességgel megformált képet nyújt. Ismerteti a társadalmi élet több részterületét átfogó jövőkutatás gazdasági jelentőségét, az előrejelzések készítésére kiművelt módszereket. Elősegíti a tárgyalat problémák megértését az, hogy a példák nem csupán fiktív tárgyú szemléltetései a különböző módszereknek, hanem a konkrét gazdasági életből valók, éppen konkrétságukban érzékeltetik a bonyolultabb mozgásformák törvényszerűségeit. (*Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1972.*)

M. BĂCESCU: Chemarea apelor. — Ma, mikor a demográfusok számításai szerint az a kilátás áll előttünk, hogy évszázadunk végére csaknem kétszer annyian leszünk a Földön, mint most, egyre égetőbben vetődik fel a közeljövőbeli élelmiszer- és ivóvízellátás kérdése. M. Băcescu könyvében bizonyos tekintetben

gyógynövények. Kolozsvár, 1906; 1926-ban, illetve 1927-ben Bukarestben román fordításuk is megjelent; S. Sofonia: *Plante medicinale.* București, 1939; Al. Buia: *Plantele noastre medicinale.* Timișoara, 1944), másrészt inkább egy-egy részletkérdésre, gyűjtési tájékoztatásokra, termelésre, orvosi alkalmazásra összpontosítják a figyelmet (Bodor Kálmán: *Vadon termő gyógynövények.* Bukarest, 1957, 1969; Crăciun F. L.—Constantinescu A.: *Plante medicinale aromatice.* București, 1969; Constantinescu C.: *Plante medicinale în apărarea sănătății.* București, 1971).

Rácz Gábor és szerzőtársai több mint 280 gyógynövénnyel, a hazai flóra jelentős hányadával kapcsolatban sokoldalúan rendszerezik a rendelkezésre álló adatokat. Munkájuk kezelhetőségét segíti elő az, hogy a fajok szótárszerűen, a latin nevek betűrendjében követik egymást, a mutatók segítségével viszont mind a magyar, mind a román név felől könnyen megközelíthető bármelyik növény. A fajleírások a kritikus fajok esetében az azonosítás szempontjából lényeges megkülönböztető jegeket külön hangsúlyozzák; ennek a gyakorlati jelentősége az olyan esetekben nagy, amikor egy gyógynövény (mint pl. a mezei zsurló) könnyen összetéveszthető egy hozzá hasonló mérgező fajjal (pl. a mocsári zsurlóval). A szövegben említett nevek esetében viszont a fajnevet követő szerzőnév mellőzése a színvonal miatt bizonytalanságot okozhat (pl. *Datura innoxia* Mill. = *Datura metel* auct. non L., *Datura metel* L. = *Datura fastuosa* L.).

A rendszeres ismertetés kitér a növények biológiai sajátosságaira és a termesztés technikai részleteire is. A fitoterápiai eljárások szemrevételezése során a szerzők nemcsak a javallott, hanem az *ellenjavallott* esetekre is felhívják a figyelmet, különösen akkor, ha ezeknek az ismerete a mindennapi életben is fontos lehet: pl. az orrcseppekbe és a nyálkahártyák beecsetelésére használt mentholtartalmú szerek csecsemőknél, kisgyermeknél reflexorikus szívmegeállást, légzésbénulást idézhetnek elő, ezért óvatosságból használatukat hetéves korig kerülni kell.

A kötet számos leírása új hazai kutatási eredmények ismertetésével bővíti a gyógy- és illatszerforrások jegyzékét, illetőleg eddig kiaknázatlan lehetőségekre hívja fel a figyelmet. Így például az cickafarkkóró (*Achillea*), párlófű (*Agrimonia*), nadragulya (*Atropa*), kígyószisz (*Echium*), varjúmák (*Hibiscus trionum*), jézsamina (*Philadelphus coronarius*), kakukkfű (*Thymus*), csalán (*Urtica*) áfonya (*Vaccinium*) stb. fajmag hatásáról közölt adatok egy része a Rácz Gábor vezette csoport munkájának eredményeként vált ismeretessé (vö: *Gyógy- és illóolajos növények. A marosvásárhelyi Gyógyszerészeti Kar munkaegyütteseinek közleményei, 1951—1971.* Marosvásárhely, 1972).

A gyakorlati szakember és a nagyközönség felé egyaránt forduló kiadványnak nem lehetett feladata, hogy aprólékos könyvészeti utalásokba, ki nem kristályosodott álláspontok ismertetésébe vagy biokémiai részletkérdések taglalásába merüljön. A.

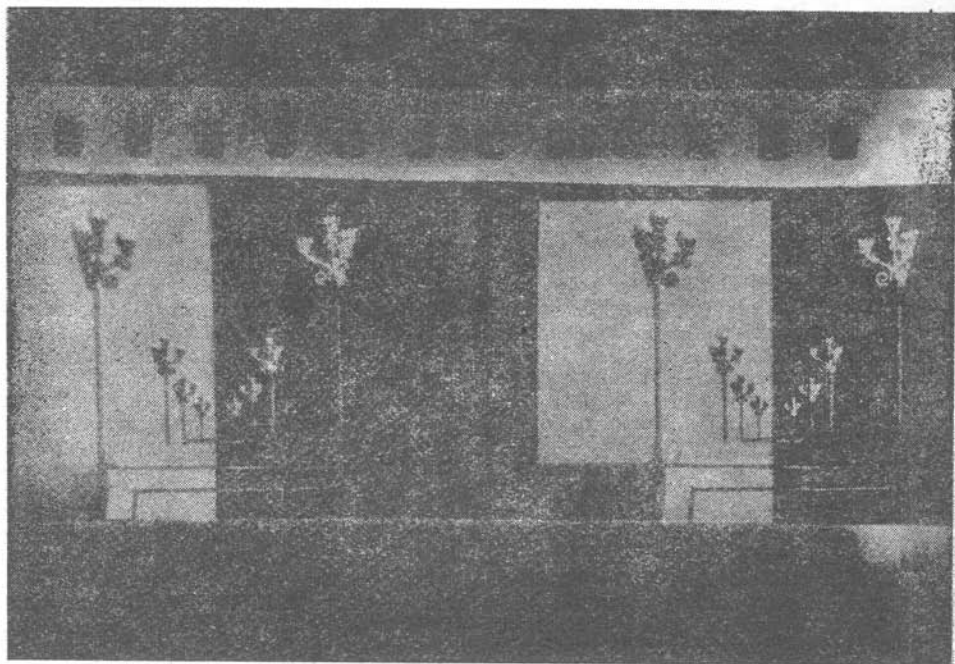
hazai szakirodalomban viszont egyre inkább érezhető egy olyan összefoglaló munka hiánya, mely a kézikönyv bibliográfiai igényességével tájékoztatna a gyakorlati szempontból is jelentős fajok hatóanyagainak biokémiájáról. Az eredmények ismeretében reméljük, hogy ez a kézikönyv sem várat sokáig magára.

A Ceres Könyvkiadó munkaközössége, mely az utóbbi időben több magyar nyelvű tudományos tájékoztató kiadvány közzétételével is kitűnt, néhány szépséghibától eltekintve (például attól, hogy sem ebben a kötetben, sem a román kiadásban nem szerepel sehol a szerzők teljes neve) szép munkát végzett. A továbblépést a megelőző román nyelvű kiadással szemben a történeti vonatkozások kiegészítése, egyes fejezetrészek átdolgozása és átrendezése, körültekintőbben megválasztott, olvashatóbb betűtípus, a kiegyensúlyozottabb kiemelési megoldások és tördelés jelzik (műszaki szerkesztő Eugenia Cernea, a könyv szerkesztője Pleșa Mária).

Szabó T. E. Attila

TÉKA

biztatónak mondható távlatot villant fel: a tengerek és óceánok mindaddig még csak nagyon kevésé kihasznált tápanyagforrásaikról tudósít — egy olyan szakember szavának hitelével, aki egy nemzetközi tudományos expedíció tagjaként nemrég maga is részt vett a mélytengeri életterek ilyen irányú „kiaknázási lehetőségeit” kutató vizsgálatokban. Így a könyv egyben érdekes útleírás, amelyet az expedíció munkájának egyes mozzanatairól készült fényképek illusztrálnak. (*Editura științifică, 1972.*)

Kabán József fotója